

បណ្ឌិតាមាស

អារម្ភកថានឹង ព្រះពុទ្ធស្សាយ

ដោយ

បណ្ឌិត ឃីង ហុកឌី

KHMER STORY LOVERS

សម្រាប់អ្នកចូលចិត្តអាន និង កម្រិតសិល្បៈអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ

បណ្ណាគារ អង្គរ

2007

អារម្ភកថា

មាស(១៨២៤-១៩១០?)

តា មាស កើត នៅ ឆ្នាំ ជូត សិរីទ្វីស័ក ចុលសករាជ ១១៩០ ត្រូវ នឹង គ.ស. ១៨២៤, 1 បិតា លោក មាន ឈរ ជា បាទ្យាត់ ខែត្រ លង្វែក ដែល មាន ជីតា ជា ចៅហ្វាយ ស្រុក, មាតា លោក បាន ទទួល អនិច្ចកម្ម នៅ ពេល ដែល យួន ចូល វាយ លុក បន្ទាយ លង្វែក ហើយ បង ប្អូន ប្រុស លោក ៣ នាក់ បាន ស្លាប់ ក្នុង សង្គ្រាម ដែរ ។ យើង មិន ដឹង ថា លោក អនិច្ចកម្ម នៅ ឆ្នាំ ណា ទេ តែ យើង ដឹង ថា គាត់ រស់ រហូត មក ដល់ ឆ្នាំ គ.ស. ១៩០៧² ជា ឆ្នាំ ដែល គាត់ បាន បញ្ចប់ ស្នាដៃ «រឿង បន្ទាំ តា មាស» ។ តាម យើង ស្មាន លោក ប្រហែល ចូល មរណកាល នៅ រវាង ចុង ទសវត្ស ទី ១០ នៃ សតវត្ស ទី ២០ ។ ស្នាដៃ លោក គឺ ជា ពាក្យ បណ្តាំ ឲ្យ កូន ចៅ ក្រោយ យក

1 «នាម ខ្ញុំ ឈ្មោះ មាស ជា ចាស់ ព្រីណា ចារឹយ អាយុ ឆ្នាំ ៤០ ឆ្នាំ ជឿ កើត ក្នុង ឆ្នាំ ជូត សិរីទ្វីស័ក ចុលសករាជ ១១៩០ បើ គិត ជា សករាជ បារាំង ត្រូវ ថែម ទៀត ១ ទៀត ទើប ត្រូវ នឹង ឆ្នាំ ១៨២៤ តែ ង ជា ពាក្យ បន្ទាំ ម នេះ ទុក ឲ្យ កូន ចៅ នៅ ឯ ក្រោយ ចូល ចាំ ម គ្រប់ គ្នា ទៅ» ។ រឿង បន្ទាំ តា មាស, ទំព័រ ៣ (វត្សា អក្ខរាវិរុទ្ធដើម) ។

2 «តែ ង ក្នុង ចុលសករាជ ១២៦៩ ឆ្នាំ មមែ នព្វស័ក្យកាល តា អាយុ ឆ្នាំ បាន ៤០ ឆ្នាំ ជឿ ហើយ» ។ រឿង បន្ទាំ ម តា មាស, ភ្នំពេញ, ១៩០៨, ទំព័រ, ៤០ ។ ចំពោះ សម្រង់ នានា យើង សូម គោរព តាម អក្ខរាវិរុទ្ធដើម របស់ អ្នក និពន្ធ និង តាម សម័យ និមួយៗ ដោយ វត្សា ទុក ភាព ដើម ហើយ នឹង ចង់ ទុក ឲ្យ និរុទ្ធវិជ្ជាវិទូ យើង សិក្សា បន្ត ទៅ ទៀត ជា ប្រវត្តិ អក្សរសិល្ប៍ និង ភាសា ខ្មែរ យើង ។ ដូច នេះ សូម អ្នក អាន, អ្នក សិក្សា និង លោក គ្រូ អ្នក គ្រូ អធិប្បាយ បន្ថែម ទៀត ផង ។

ទុក ជា គតិ ដក ស្រង់ ពី បទ ពិសោធន៍ របស់ លោក នៅ សតវត្ស ទី ១៩ និង ដើម សតវត្ស ទី ២០ ។ រឿង នេះ ទៀត សោត គឺ ជា កញ្ចក់ ឆ្លុះ មើល សង្គម និង ប្រវត្តិសាស្ត្រ ស្រុក ខ្មែរ នៅ សម័យ នោះ ។ តាម មាស បាន រស់ នៅ ក្នុង រាជ្យ ស្តេច អង្គ ចន្ទ, ក្សត្រី អង្គ ម៉ី, ស្តេច អង្គ ឌួង, ស្តេច ចន្ទ រោត្តម និង ដើម រាជ្យ ស្តេច ស៊ីសុវត្ថិ បាន សេចក្តី ថា លោក បាន ស្គាល់ ជីវភាព ប្រជាជន ខ្មែរ ក្នុង រជ្ជកាល ៤ រាជ្យ ស្តេច ខ្មែរ ។ នេះ ជា សក្ខីភាព នៃ ទិដ្ឋភាព ស្តី ពី ការ រស់ នៅ ក្នុង កំណត់ កាល ប្រហែល ៤០ ឆ្នាំ ពេល គឺ បង្ហាញ ពី ប្រវត្តិសាស្ត្រ និង សង្គម ខ្មែរ យើង តាម រយៈ តាម មាស ជា ប្រជាជន ម្នាក់ ដែល គ្មាន ទំនោរ នយោបាយ ។ លោក ចង់ ផ្តាំ ទៅ ជន រាជ្យ ក្នុង មាតុភូមិ ឲ្យ យល់ ដឹង ពី ភាព តោក យ៉ាក, ទុក្ខ ក្ស, សង្គ្រាម រវាង ដល់, ការ ព្រាត់ ប្រាស គ្រួសារ បង ប្អូន ប្តី ប្រពន្ធ កូន ចៅ ក្នុង សម័យ កាល មួយ ដ៏ រឹង រហូត មក ដល់ សម័យ អាណាព្យាបាល បារាំង សេស ។ ដោយ អត្ថបទ បណ្តាំ តាម មាស នេះ ជា អត្ថបទ នៅ ដើម សតវត្ស ទី ២០ នៅ ពេល ដែល ប្រទេស យើង ចាប់ មាន អក្សរ ពុម្ព ខ្មែរ ដំបូង ហើយ រោង ពុម្ព នេះ ទៀត សោត បាន ចាប់ ផ្តើម បោះ ពុម្ព អត្ថបទ អក្សរ សិល្ប៍ ជា ដំបូង បង្អស់ ដែរ គឺ នៅ នា ឆ្នាំ ១៩០៧-១៩០៨ ។ រោង ពុម្ព អក្សរ ខ្មែរ នេះ បាន ចូល មក ភ្នំពេញ ដំបូង គឺ សម្រាប់ បោះ ពុម្ព ឯកសារ រដ្ឋបាល បារាំង³, គ្រិស្តសាសនា និង ស្ថាប័ន វិទ្យាសាស្ត្រ ដូច ជា សាលា បារាំង ចុង បូព៌ា ប្រទេស ជា ដើម ។⁴ រឿង បណ្តាំ តាម មាស នេះ ជា អត្ថបទ ផ្សាយ អក្សរ សិល្ប៍ ទី ១ បន្ទាប់ ពី ការ នាំ ចូល នូវ បច្ចេកទេស ថ្មី នៃ ការ បោះ ពុម្ព តាម វិធី ទំនើប ព្រោះ ដើម ឡើយ យើង

³ កម្មវិធី បុណ្យ សម្ពោធន៍ វិហារ ព្រះ កែវ រតនា រាម ក្នុង ព្រះ បរម រាជ វាំង ភ្នំពេញ នា ឆ្នាំ ១៩០៣

⁴ សូម អាន Khing Hoc Dy, *Ecrivains et expressions littéraires du Cambodge au XXème siècle*, Paris, L'Harmattan, 1993, p. 3-4; "Khmer Literature and Publications", *Bayon Pearnik*, Issue 70 June 2002, p. 8 and 27, Issue 71 July 2002, p. 8 and 27 (Written by Dr. khing Hoc Dy CNRS Translated by Damien Morrison)

ធ្លាប់ តែ ចម្លង ដោយ ដៃ លើ ក្រដាស ឬ ចារ លើ ស្លឹក ត្នោត, ស្លឹក រឹត ។ ល ។ តាម ការ ស្រាវ ជ្រាវ យើង អាច សន្និដ្ឋាន បាន ថា រឿង បណ្តាំ តាម មាស នេះ បាន បដិសន្ធិ ឡើង ដោយ មាន ការ ឧបត្ថម្ភ ពី លោក អាដេម៉ារ ឡឺវ (Adhémar Leclère)⁵ ជា អតីត វេស៊ីដង បារាំង ប្រចាំ ប្រទេស កម្ពុជា ។

អត្ថបទ នេះ យើង រក ឃើញ មួយ ច្បាប់ នៅ បណ្ណាល័យ សាលា បារាំង ចុង បូព៌ា ប្រទេស ក្រុង ប៉ារីស⁶ និង មួយ ច្បាប់ ទៀត រក្សា នៅ បណ្ណាល័យ ជាតិ ក្រុង ប៉ារីស⁷ ប្រទេស បារាំង គឺ ជា អត្ថបទ មាន ចំនួន ៤០ ទំព័រ ដែល បាន បោះ ពុម្ព ផ្សាយ រវាង ឆ្នាំ ១៩០៨⁸ មាន ចំនួន ១០.០០០ ច្បាប់ ។ ច្បាប់ ចុង ក្រោយ នេះ យើង ឃើញ មាន ចំណាវ ដោយ ដៃ នៅ លើ ទំព័រ ដើម ជិត ចំណង ជើង ថា «អាដេម៉ារ ឡឺវ

⁵ Adhémar Leclère បាន ទុក ស្នា ដៃ សំខាន់ មួយ គឺ *Histoire du Cambodge depuis le 1er siècle de notre ère*, Paris, Guethner, 1914. សៀវភៅ នេះ បាន បក ប្រែ ជា ភាសា ខ្មែរ ដោយ ទេព ម៉េង ឃាន ហៅ ទិយាយុ, *ប្រវត្តិសាស្ត្រ ប្រទេស កម្ពុជា ចាប់ តាំង ពី សតវត្ស ទី ១ នៃ គ្រិស្តសករាជ រហូត មក*, ភ្នំពេញ, បណ្ណាគារ អង្គរ, ២០០៦ (បោះ ពុម្ព លើក ទី ២) ។

⁶ ចុះ លេខ CAM.HIST.ANC.2

⁷ ចុះ លេខ 8° 02 374

⁸ ក្នុង ការ បោះ ពុម្ព នេះ គ្មាន ទឹក ឆ្លង និង កាល បរិច្ឆេទ ទេ តែ ដោយ យើង យោង ទៅ តាម សំនេរ តាម មាស គឺ គាត់ បាន សរសេរ ចប់ នៅ ចុង សករាជ ១២៦៩ ឆ្នាំ មមែន ពូស័ក គឺ ត្រូវ និង គ.ស. ១៩០៧ (នៅ ទំព័រ ៤០ ចែង ថា៖ «តែង ក្នុង ចុង សករាជ ១២៦៩ ឆ្នាំ មមែន ពូស័ក កាល តា អាយុស៍ បាន ៤០ ឆ្នាំ ជឿ ហ៊ឺ ។ ») ។ ហេតុ នេះ ហើយ បាន ជា យើង ហ៊ាន សន្និដ្ឋាន ថា អត្ថបទ នេះ បោះ ពុម្ព រវាង ឆ្នាំ ១៩០៧-១៩០៨ ។ សូម អាន ឧ.តាម, *ប្រតិទិន ១០៦ ឆ្នាំ សុរិយ គតិ និង ចន្ទគតិ*, ភ្នំពេញ, ១៩៦៥, ទំព័រ ៦៣ ។

ត្រូវ»^១ ។ ហេតុនេះហើយបានជាយើងហ៊ានសន្និដ្ឋានថាមានលោកអាដេម៉ារឡី
 ត្រូវបានជួយទំនុកបំរុងក្នុងការបោះពុម្ពផ្សាយស្នាដៃតាមាសដើម្បីសរសេរ
 រដ្ឋបាលអាណាព្យាបាលបារាំងផងដែរ ។ អក្ខរវិទ្យានាទសវត្ស១៩នៃសតវត្ស១៩
 ២០គ្មានឯកភាពទេគឺករិយ្យកនិពន្ធសរសេរចារស្នាដៃខ្លួនតាមការអានពាក្យគឺ
 ឥតបានគោរពនិរុទ្ធសាស្ត្រឬបុរាណសាស្ត្រនីមួយៗឡើយ ។ ស្នាដៃនេះបានតែង
 និងចងក្រងមុនការបង្កើតរចនានុក្រមផ្លូវការដែលបានបដិសន្ធិឡើងចាប់តាំង
 តែពីឆ្នាំ១៩៣៤¹⁰ពោលគឺចាប់ពីពេលនោះហើយដែលអ្នកប្រាជ្ញភាសាខ្មែរជា
 ពិសេសគឺព្រះសង្ឃបានចងអក្ខរវិទ្យាឲ្យមានឯកភាពមាំមួនតែនៅតែមាន
 ពាក្យខ្លះទៀតអាចសរសេរបាន២បែប¹¹ នៅឡើយ ។ ដូចនេះចំពោះ
 អក្ខរវិទ្យាខ្មែរមិនទាន់បិទទ្វារនៃការពិភាក្សានិងការស្រាវជ្រាវនៅឡើយទេពិត
 មែនតែរចនានុក្រមជាបញ្ញត្តិមួយបង្ខំយើងឲ្យធ្វើតាមសរសេរតាមតែ
 ប្រជាជននោះទេដែលជាអ្នកប្រើភាសា ។ កាលណាប្រជាជនមិនប្រើប្រាស់
 តាម បានសេចក្តីថាពាក្យទាំងនោះគឺដេកស្លៀមក្នុងក្បួនព្រោះជាធម្មតា
 ធម្មនិយាម (grammaire normative) ដែលគេមិនអាចអនុវត្តតាមបាន ។ ហេតុ
 នេះសូមអស់លោកភាសាវិទូខ្មែរយើងគួរតែពិនិត្យពិចារណាឲ្យបានគ្រប់គ្រាន់

^១ "Adhémar Leclère - Texte cambodgien du récit d'un nommé Meas qui raconte à ses compatriotes ce qu'il a vu et qui dit ce qui était le pays avant le proclamation du protectorat français sur le Cambodge et les avantages pour le pays que procure le régime nouveau - répandu à 10.000 exemplaires".
¹⁰ រចនានុក្រមខ្មែរ, Dictionnaire cambodgien. ភាគ១, ក-ម, ភ្នំពេញ, ១៩៣៤;
 ភាគ២, យ-អ, ភ្នំពេញ, ១៩៤៣; បោះពុម្ពឡើងវិញ, ភាគ១, ១៩៦៧; ភាគ២,
 ១៩៦៨ ។
¹¹ សូមអាន រចនានុក្រមខ្មែរបោះពុម្ពដំបូងនាឆ្នាំ១៩៣៤-១៩៤៣ ។

ជ្រៅជ្រះជាមុនសិនមុននឹងបង្ខំឲ្យប្រជាជនអនុវត្តតាមភ្លាមៗពោលគួរតែធ្វើ
 ជាធម្មតាណាពិពណ៌នាសិនជាដំណាក់កាលដំបូង ។

ការបោះពុម្ពឡើងវិញនៃ «រឿងបណ្តាំតាមាស» នេះមានអត្ថបទជា
 អក្ខរវិទ្យាទំនើបតាមរចនានុក្រមផ្លូវការនិងអត្ថបទថតតាមអក្ខរវិទ្យាដើម
 របស់ឯកសារដោយមានគោលបំណងបង្ហាញការវិវត្តនៃភាសាយើងពីដើម
 សតវត្ស១៩២០រហូតមកដល់បច្ចុប្បន្នកាលនេះ ។ អត្ថបទនេះទៀតសោតមាន
 ប្រយោជន៍ដល់អ្នកសិក្សាប្រវត្តិសាស្ត្រនិងជនានុជនយើងឲ្យដឹងពីស្ថានភាពស្រុក
 ទេសកម្ពុជាពីសតវត្ស១៩រហូតមកដល់ឆ្នាំ១៩០៤ ។

យើងសង្ឃឹមថាស្នាដៃ «តាមាស» នេះនឹងជួយពង្រីកពង្រឹងស្មារតី
 ប្រជាជនខ្មែរកុំឲ្យភ្លេចខ្លួននិងប្រសព្វពង្រឹងព្រលឹងខ្មែរគ្រប់ៗគ្នា ។

វិទ្យាសាស្ត្រ

សូមសិរីសួស្តីដល់ករិយ្យកនិពន្ធខ្មែរទូទៅ

(អត្ថបទ កែតាមអក្ខរវិទ្យារចនានុក្រមផ្លូវការ)

សាស្ត្រាចារ្យបណ្ឌិតយ៉ឹងហុកឌី

បណ្ណាតិកា

(អត្ថបទ កែ តាមអក្ខរាវិរុទ្ធ រចនានុក្រម ផ្លូវ ការ)

រឿង បណ្តាំតាមាស

នាម ខ្ញុំឈ្មោះមាស ជាចាស់ ព្រឹទ្ធាចារ្យអាយុ ជាង ៨០ ឆ្នាំ ប្តី ប្តាយ កើតក្នុង ឆ្នាំ ជូតសិរិទ្ធិស័ក ចុល្លសករាជ ១១៩០ បើគិតជាសករាជ បារាំង ត្រូវ ថែម លេខ ១ ទៀត ទើប ត្រូវ នឹង ឆ្នាំ ១៨២៤ តែង ជា ពាក្យ បណ្តាំ នេះ ទុក ឲ្យ កូន ចៅ នៅ ៦ ក្រោយ ចូល ចាំ គ្រប់ គ្នា និយាយ ប្រាប់ គ្នា តៗ ទៅ ។

កាល ដើម ឡើយ ឪពុក ខ្ញុំ ធ្វើ ជា បាឡាត់ ខែ ត្រ ល ឆ្នែក ជា ខែ ត្រ កាល នោះ ជីតា ខ្ញុំ ធ្វើ ជា ចៅ ហ្វាយ ស្រុក នោះ ខ្ញុំ ទាន ជីតា ខ្ញុំ គាត់ ច្បាំង នឹង យួន កាល រាជ្យ ហ្លួង អង្គ ម៉ី ហើយ គាត់ បាត់ បង់ ក្នុង ទ័ព តមក ទៀត ឪពុក ខ្ញុំ គាត់ នាំ កង ទ័ព ទៅ ដេញ យួន ៗ ក៏ បាត់ រត់ ខ្លាច ខ្លាច ទៅ គ្រប់ ទិស ៦ ខ្លួន គាត់ ក្តី បាត់ មិន ដឹង ជា ទៅ ៦ ណា មិន ឃើញ គាត់ ត្រឡប់ មក ផ្ទះ វិញ ជីដូន ខ្ញុំ គាត់ បាត់ បង់ ជាង ១១ ឆ្នាំ ១២ ឆ្នាំ មុន ជីតា ខ្ញុំ នៅ កណ្តាល ផ្លូវ ដែល ទៅ ពី បាត់ ដំបង ទៅ បាង កក ដ្បិត កាល នោះ ពួក កង ទ័ព សៀម កៀរ គាត់ នាំ ទៅ ជា ឈ្លើយ ៦ ម្តាយ ខ្ញុំ គាត់ បាត់ បង់ នៅ វេលា ដែល យួន លើក មក លុក ប្តូរ បន្ទាយ ល ឆ្នែក បង ប្អូន ប្រុស ខ្ញុំ ៣ នាក់ អនិច្ចកម្ម ក្នុង ទី ចម្បាំង កាល នោះ ទៅ ច្បាំង ជា មួយ នឹង មាតា តា ២ នាក់ ហើយ នឹង បង ប្អូន ជីដូន មួយ ច្រើន នាក់ ដែរ នាំ ពួក កង ទ័ព ស្រុះ ចិត្ត គ្នា ទៅ ច្បាំង ៦ ខ្លួន ខ្ញុំ ចូល ច្បាំង នឹង គេ បាន ៣ ឆ្នាំ ដរាប ទាល់ តែ ស្រុក សាន្ត ត្រាណ ហើយ ហ្លួង អង្គ ខ្ពង ចុះ សន្យា ធ្វើ ស្តាន មេត្រី នឹង សៀម នឹង យួន ។

វេលា នោះ ខ្ញុំ ក៏ ធំ មាន អាយុ ក្រែល ល្មម ឃើញ ស្គាល់ ចាំ ការ គ្រប់ ជំពូក បាន ហើយ បាន យល់ ច្បាស់ ដែរ ពួក នា ម៉ឺន ៗ គេ និយាយ គ្នា នៅ ប្រប ខ្ញុំ ៗ ចាំ បាន ទាំង អស់ ។

ស្រុកកាលនោះបាក់បែក ក្រទ័ល ក្នុង មួយ ភូមិ ៗ រក ប្រាក់ មួយ រៀល គ្មាន រត់ ចោល ទ្រៃ ចំការ ច្បារ ដំណាំ ខាន ដាំ ភ្នំ រាស់ ស្លុង ព្រួស សាប ព្រោះ ខ្លាច យួន សៀម វា មក កំហែង ច្រូត យក ស្រូវ ក្នុង ទ្រៃ ដើម ដូង ស្លា និង ដើម ឈើ ស៊ី ផ្លែ ទាំង ប៉ុន្មាន កាប់ ចោល ជាង ពាក់ កណ្តាល ហើយ ក្នុង ភូមិ ដែល ជីក ដែល ឌី ពុក ខ្ញុំ គាត់ ធ្លាប់ ឃើញ ស្គាល់ ពី ដើម មាន ផ្ទះ ១៤០ នោះ ឃើញ នៅ តែ ផ្ទះ ៦០ ផ្ទះ ៤០ ផ្ទះ ២៤ វិញ ៦ រាស្ត្រ ចំណុះ ស្រុក ក៏ តិច ជាង ពី ដើម ពួក សមណៈ ដី ព្រា ហ្នួល ក៏ កើត ទុក្ខ ទេ នា ព្រោះ វាល ក្នុង ប្រទេស ព្រះ ពុទ្ធរូប ណា ដែល ជា មាស ជា ប្រាក់ ជា សិរិទ្ធិ ហើយ វា ដុត ព្រះ វិហារ វត្ត អាវាម ជា ច្រើន អន្លើ វត្ត ណា ដែល នៅ សល់ នោះ រក ដំបូល គ្មាន ដំបូល នោះ ស្រុក បាក់ ធ្លាក់ ទៅ គ្រប លើ អាសនៈ ព្រះ រក នរណា និង មាន ចិត្ត គិត ជួស ជុល គ្មាន ព្រោះ រវល់ តែ នឹង ច្បាំង រាំង ជល់ រៀង មក ជាប់ ៥០ ឆ្នាំ ស្រុក ភូមិ បាក់ បែក រត់ ចោល ស្ងាត់ សូន្យ ឈឹង មុខ គួរ ឲ្យ ស្រងេះ ស្រងោច ខ្លោច ផ្សា ណាស់ ណា ទេ នា នឹង ស្រី ដែល មាន កូន តូច ៗ អង្គុយ ឱប ក្បាល ជង្គង់ មុខ ច្រមិស មើល តែ មុខ កូន ភ្លឺ ៗ ។

លុះ បាន ស្រុក សាន្ត ត្រាណា បាន ចុះ សន្យា ជា ស្ពាន មេ ត្រី នោះ ហ្នួល អង្គ ខ្ពង បាន សោយ រាជ្យ ជា ស្តេច ហើយ នោះ រាស្ត្រ រាល់ គ្នា គ្រាន់ មាន ចិត្ត សង្ឃឹម ហើយ គេ និយាយ សរសើរ ថា ស្តេច ល្អ ទ្រង់ ធម៌ ព្រះ ទ័យ សប្បុរស ជ្រះ ថ្លា ដឹង អធ្យោគ អធ្យាស្រ័យ ប៉ុន្តែ ស្រុក យើង កាល នោះ ខ្សត់ ណាស់ អស់ អាណា ប្រជានុ រាស្ត្រ លំបាក ក្រៃ ពេក ពន់ ប្រមាណ ចេះ តែ នៅ ទ្រាំ ចាំ សៀម ពុំ បាន រក ស៊ី អ្វី សោះ ។

៦ ខ្លួន ខ្ញុំ កាល នោះ ក៏ ក្រ ណាស់ ហើយ គ្មាន ញាតិ ទៅ សាច់ សន្តាន ព្រៀង លាន សោះ ៦ ចំណេះ វិជ្ជា ការ ក៏ ឱន ថយ ស្គាល់ តែ សេចក្តី ទុក្ខ ទេ នា ក៏ មាន ចិត្ត កាត់ តម្លា សទ្ធា ចង់ បួស ស្រេច ហើយ ក៏ ចូល ឱប សម្បទ ក្នុង សំណាក់ ព្រះ ពុទ្ធសាសនា នៅ ក្នុង អាវាម ១ ក្នុង ក្រុង ឌុដុល មាន ជ័យ ដើម្បី នឹង បាន មគ្គ ផល ទៅ ជា តិ ក្រោយ កុំ ឲ្យ អកុសល ដូច ជា តិ នេះ ហើយ នឹង បាន រៀន សូត្រ ធម៌ អាថិ សត្រា បាលី ផង រួច ចុះ ថែម ទាំង អកុសល ៦ ក្នុង វត្ត សោត ក៏ រក រៀន ធម៌ អាថិ សត្រា បាលី គ្មាន ភ្លើង ឆេះ

ខូច អន្តរាយ ខ្លះ សៀម វាល ចយក ខ្លះ យួន វា បំផ្លាញ ខូច ខ្លះ ៦ ក្នុង វត្ត ប្រាង្គ ដែល ខ្ញុំ បួស ភិក្ខុ នោះ សោត ក៏ មាន នៅ សល់ តែ លោក សង្ឃ លួង ខ្លៅ ពុំ មាន គិត រក សត្រា វិន័យ និង គម្ពីរ ព្រះ អភិធម្ម ព្រះ ត្រៃ បិដក ឡើយ ។

៧ កើត ច្បាំង ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ ហើយ ចុះ សន្យា ធ្វើ ស្ពាន មេ ត្រី រួច ហើយ នោះ ពួក មហា សត្រូវ យើង ទាំង សង្ឃា គឺ ស្តេច សៀម ហើយ និង ស្តេច យួន វា នៅ តែ ក្នុង យក ដី យើង ទៀត ៦ ស្តេច សៀម យក ខែត្រ ចំណែក ខាង ជើង គឺ ស្រុក សៀម រាប មាន នគរ ធំ ក្រុង ស្រុក ខ្មែរ យើង ហើយ ស្រុក បាក់ ដំបង ម្លូ ព្រៃ ទន្លេ រពៅ ហើយ និង ខែត្រ យើង ខ្មែរ ទាំង ប៉ុន្មាន ដែល នៅ មាត់ សមុទ្រ ខាង ទិស បស្ចឹម ៦ ស្តេច យួន យក ដី ដែន ស្រុក ខ្មែរ ទាំង ប៉ុន្មាន នៅ ខាង ត្បូង គឺ ព្រៃ នគរ កូសាំង ស៊ុន សព្វ ថ្ងៃ នេះ រហូត ទៅ ដល់ ទល់ នឹង ព្រែក ជីក ខែត្រ ពាម ខាង ៦ លិច ខាង ៦ កើត យក រហូត ទៅ ទន្លេ មីន ក្រុង ភ្នំ ពេញ ។ ៨ ស្តេច ម្ចាស់ ផែន ដី យើង លោក កើត ទុក្ខ ព្រួយ ព្រះ ទ័យ ដូច ជា រាស្ត្រ ដែរ ព្រោះ ទ្រង់ ឈ្ងុយ យល់ ថា សៀម ហើយ និង យួន វា គិត យក ស្រុក ខ្មែរ បញ្ចូល ក្នុង ស្រុក វា រាល់ គ្នា ប៉ុន្តែ វា បញ្ចូល មិន ទាន់ បាន ព្រោះ វា ជា សត្រូវ នឹង គ្នា ហើយ ចែក គ្នា មិន កើត ដ្បិត វា ចង់ បាន តែ ទាំង អស់ រាល់ ខ្លួន ។ ម្ចាស់ យើង លោក ព្រួយ ព្រះ ទ័យ ១ ជំពូក ទៀត ព្រោះ សៀម វា ចង់ ទំនុក បំរុង លោក ៗ ពុំ សព្វ ព្រះ ទ័យ ព្រោះ វា មិន ទុក លោក ជា ស្តេច ផែន ដី ស្រុក ខ្មែរ វា ទុក លោក ដូច ជា ចៅ ហ្វាយ ស្រុក ខ្មែរ វិញ ៦ យួន វា ទុក លោក ជា ចំណុះ វា ហេតុ ដូច្នោះ ព្រះ អង្គ ក៏ រឹត តែ ព្រួយ ព្រះ រាជ ហឫទ័យ ក្រែង កើត ចម្បាំង ជា ថ្មី ទៀត ក្រែង ស្រុក ខ្មែរ នឹង វិនាស អន្តរាយ ហើយ ផុត មាន អស់ ពូជ ខ្មែរ ក្រែង នៅ តែ សៀម ឬ នៅ តែ ខ្មែរ ដែល ទុក សក់ បួង ពី ក្រោយ ដូច ជា ពួង ស្លៀង យក កន្សែង ជួត ក្បាល ដូច ជា យួន ។

៨ ហ្នួល យើង កាល នោះ លោក ចេះ តែ ខំ ប្រឹង តាម ការ ទ្រង់ ចាត់ ឲ្យ ចម្លង សត្រា បាលី ច្បាប់ ទម្លាប់ ហើយ ស៊ើប សួរ រក ពង្សាវតារ ដែល នៅ សល់ ឃើញ ទាំង ប៉ុន្មាន ឲ្យ យក មក ចម្លង ទុក ព្រោះ លោក មាន ព្រះ រាជ ហឫទ័យ ដើម្បី នឹង រៀប ចំ

ស្រុកខ្មែរយើងឲ្យរបបរៀបរយតែទ្រង់នៅមានព្រះវិតក្កក្រែងតទៅមុខសៀម
ហើយនិងយួនវាយកស្រុកយើងខ្មែរ ចែកគ្នាទ្រង់ព្រះចិន្តាតែម្តោះទើបទ្រង់
ឈ្វេងយល់ថានឹងពឹងស្រុកយូរ៉ុប¹ណាឲ្យជួយទំនុកបំរុងឥឡូវនឹងពឹងបុណ្យ
អាំងគ្លេស²បានស្រុកភ្លឹង³ហើយនិងស្រុកស៊ីង្គេពួរ⁴ហើយឥឡូវនឹងទៅពឹង
បុណ្យវិឡាណា⁵ទ្រង់ពុំសព្វព្រះទ័យដ្បិតវិឡាណាធ្វើជាចៅហ្វាយនៅស្រុកយ៉ាវ៉ា⁶
ស្រុកសូម៉ាត្រា⁷ហើយឥឡូវនឹងទៅពឹងបុណ្យអ៊ិស្ប៉ាញ៉ូល⁸ឬប្រូតូកេស⁹ដ្បិត
សាសន៍ទាំងនោះពុំពូកែទ្រង់ព្រះចិន្តាតែម្តោះស្រេចហើយក៏ទ្រង់សម្រេចថា
នឹងពឹងបារាំងសែសដ្បិតបារាំងសែសគ្មានស្រុកចំណុះនៅប្របស្រុកខ្មែរ ។

១ ទៀតកាលពីដើមទ្រង់គង់នៅស្រុកបាងកកបានជួបនឹងបារាំងសែស
ហើយទ្រង់ទតយល់រីករាយមិនឆ្លើងកន្ត្រើងនឹងនរណាទាក់ទាប់អានអ្នក
ទាំងពួងហើយចិត្តថ្លើមក៏មានធម៌សប្បុរសទើបទ្រង់សម្រេចថាសុំពឹងបារាំង
សែសឲ្យជួយទំនុកបំរុងការព្រះរាជសត្រូវយួននៅស្រុកព្រៃនគរហើយនិងការ
ព្រះរាជសត្រូវសៀមជាដើមព្រោះមានខា¹⁰លួងមកឈរអមព្រះអង្គនៅស្រុក
ឌុដុងមានជ័យទ្រង់មានព្រះទ័យអៀនខ្មាសចង់ឲ្យបុត្ររួចពីដៃសៀមនោះ

¹ស្រុកអឺរ៉ុប(យូរ៉ុបគឺយើងអានតាមសៀមឬតាមអង់គ្លេស)
²Anglais (Angleterre)
³Inde. ឥណ្ឌា
⁴Singapour. សិង្ហបុរី
⁵វិឡាណាឬវិឡាណា ក្នុងភាសាខ្មែរសម័យកណ្តាលយើងសំដៅស្រុកហុលលង់
(Hollande, Hollandais).
⁶Java ឬ ស្រុកជ្វា ។
⁷Sumatra
⁸Espagnol
⁹Portugais.
¹⁰ពាក្យសៀមមានន័យថា «ខ្ញុំ, បម្រើ» ។

ណាស់ទើបទ្រង់តែងរាជទូត២នាយឲ្យនាំព្រះរាជសារទៅដល់កុងស៊ុល¹¹ បារាំង
សែសនៅស្រុកស៊ីង្គេពួរឲ្យច្បាប់ទៀតទៅដល់អំម្បឺរីរ¹²ស្តេចបារាំងសែសក្នុង
សេចក្តីព្រះរាជសារនោះ ថាសុំពឹងបុណ្យស្តេចបារាំងសែសសុំឲ្យស្តេច
បារាំងសែសតែងរាជទូតចូលមកនឹងចុះសន្យាគ្នានោះស្តេចបារាំងសែសមិន
ឃើញតែងរាជទូតឲ្យមកចុះសន្យាស្រាប់តែចាត់កងទ័ពមកច្បាំងនឹងស្តេច
ទេព្យាស្រុកយួនហើយវាយយកស្រុកព្រៃនគរហើយយកស្រុកកូសាំងស៊ិនបានពាក់
កណ្តាលជាមុនទើបយកពាក់កណ្តាលទៀតរៀងទៅទល់នឹងខែត្រពាមនោះហ្នឹង
ក៏មានព្រះរាជហឫទ័យអំណរដោយសារឃើញបារាំងសែសលើកទ័ពមកវាយ
ដេញយួនកាលហ្នឹងសុគតក្នុងឆ្នាំមមែងកស័កចុល្លសករាជ១២២០ឆ្នាំ ។

គិតវិញឃើញពីដំណើរទាំងនោះសព្វគ្រប់ទៅខ្ញុំមានចិត្តអំណរនឹង
បារាំងសែសដែលមកដេញយួនរាជាសត្រូវនឹងយើងខ្មែរវាយដណ្តើមសង្កត់
សង្កិនស្រុកយើងជិតៗតែនឹង៣០ឆ្នាំហើយវាតាំងស្តេចស្រីៗបីព្រះអង្គជា
ឯករាជ១អង្គជាទីឧបរាជ១អង្គទៀតជាទីព្រះកែវហ្វាហើយវាធ្វើបន្ទាយវាយ
ពេញតែស្រុកខ្មែរចិញ្ចឹមខ្មែរឲ្យធ្វើចៅហ្វាយស្រុកឲ្យទុកសក់ស្លៀកពាក់តាម
សាសន៍រាជាយួនហើយវាគិតផ្លាស់ឈ្មោះខែត្រស្រុកខ្មែរដាក់ឈ្មោះជាយួនប៉ុន្តែ
នៅផលានោះយើងខ្លាចតែបារាំងសែសកាលណាវាយស្រុកយួនរួចហើយក៏
ត្រឡប់ទៅស្រុកវិញមិនមកជួយយើងខ្មែរ ។

ឯបារាំងសែសដែលលើកទ័ពទៅច្បាំងនឹងស្តេចយួននោះបើអ្នកទាំង
ឡាយពុំដឹងជាហេតុដើមទងដូចម្តេចនោះខ្ញុំនឹងអធិប្បាយវាយដំណើរជូនស្តាប់
តាមដៃខ្ញុំបានដឹងៗគេនិយាយរាល់គ្នានៅផលាគ្រានោះថាកាលនោះប្រហែល
ជា១២២០ឆ្នាំមកហើយនោះកូនស្តេចស្រុកយួនច្បាំងនឹងពួកក្សត្រដែលគិតបះ

¹¹Consulគឺជាបុគ្គលិកទូតមានឋានន្តរសក្តិខ្ពស់ជិតស្នើរាជទូត ។
¹²Empereur គឺជាស្តេចចក្រភព ។

ច្បាំងដណ្តើមយករាជស្រុកយួនក៏កាលនោះមានពួកសេនាទាហានបារាំងសែស ហើយនិងពួកកប៉ាល់ចម្បាំងទាំងអស់ជាង៤០០នាក់ចូលចិត្តយកអាសារធ្វើ រាជការថ្វាយហើយច្បាំងនឹងពួកក្សត្រនោះយករាជ្យថ្វាយ៤ពួកបារាំងសែសដែល ប្រដៅសាសនាគ្រិះស្តាំង¹³ ទៅអន្តងយកពួកសេនាទាហានទាំងនោះមកជួយ ស្តេចស្រុកយួនព្រោះតែពួកប្រដៅសាសនាទាំងនោះមានចិត្តស្ងួតគ្រងនឹងស្តេច យួនធ្វើរាជការថ្វាយស្តេចហើយអស់អាណាប្រជានុរាស្ត្រយួនក៏ស្រឡាញ់រាប់ អានពួកប្រដៅសាសនាទាំងនោះណាស់ហើយមានរាស្ត្រយួនប្រុសស្រីជាច្រើន លែងចោលសាសន៍របស់ខ្លួនរត់ចូលសាសន៍បារាំងសែស។

៤ ពួកសេនាទាហាននិងពួកបារាំងសែសទាំងប៉ុន្មានដែលពួកប្រដៅ សាសនាបង្គាប់បញ្ជានោះក៏មានចិត្តក្លាហានហើយនាំពួកកងទ័ពស្តេចយួន ច្បាំងនឹងពួកក្សត្រៗក៏អបរាជ័យ¹⁴ ចាញ់បាក់បបខ្លបខ្លាចហើយអ្នកស្តេចទេព្វា យ៉ាឡុងក៏បានឡើងសោយរាជ្យជាស្តេចគ្រប់គ្រងមិនតែក្នុងចំណែកនគរយួន ហើយនិងស្រុកកូសាំងស៊ុនឡើយទាំងស្រុកតុងកឹងក៏បានចូលមកក្នុង ព្រះរាជាណាចក្រទាំងអស់ ៤ នគរស្តេចយួនក៏បានជំទូលាយឡើងខាង ជើងរហូតហួសស្រុកចិនទៀតទៅទល់នឹងសមុទ្រខាងកើតដែលគេហៅសមុទ្រ សៀមពីខាងទិសនិរតីទល់នឹងខែត្រពាម ៤ នគរយួនកាលនោះចម្រើនជំ ទូលាយជាធម្មតា។

វីស្តេចយ៉ាឡុងជាស្តេចយួន នោះស្លាប់ក្នុងឆ្នាំថោះ៤កស័កសករាជ ១១៨១ឆ្នាំមានកូនប្រុស១ឈ្មោះមិញម៉ាងឡើងសោយរាជ្យតវង្សឈ្មោះស្តេច

¹³ Christian (អាន តាម សំនៀង អង់គ្លេស) ។
¹⁴ «អបរាជ័យ» ក្នុងអត្ថបទនេះមានន័យថា «បរាជ័យ, ចាញ់...» ។ ទម្លាប់ខ្មែរ សម័យកណ្តាលប្រើផ្ទុយពីន័យក្នុងភាសាបាលី។ «អបរាជ័យ» គឺមានន័យ ប្រាកដគឺ «មិនចាញ់» ។

មិញម៉ាងនោះ៤៤ដែលចាត់កងទ័ពយួនឲ្យមកច្បាំងនឹងយើងខ្មែរ កាល នោះជាចម្បាំងធំណាស់នគរយើងខ្មែរនេះហៀបតែនឹងបានដៃយួន។

៤ ស្តេចយួននោះជាមនុស្សកំណាចច្រណែននិទ្ទាឃ្នានិសចេះតែរៀស ខ្លួនមិនទុកចិត្តនរណាហើយតាំងធ្វើទុក្ខបុកម្នេញពួកសេនាទាហានបារាំងចំនួន ១២នាក់ដែលចូលមកនៅៗធន់មិនបានស្លាប់អស់សល់តែ២នាក់ក៏ធន់មិន បានហើយនាំប្រពន្ធយួនហើយនិងកូនដែលកើតពីប្រពន្ធយួននោះត្រឡប់វិល ទៅស្រុកបារាំងវិញ។

កាលក្រោយពួកបារាំងសែសចេញទៅនោះស្តេចយួនតាំងតែសង្កត់ សង្កិនធ្វើបាបពួកលោកសង្ឃបារាំងហើយនិងពួកយួនដែលចូលសាសន៍ គ្រិះស្តាំងហើយឲ្យចាប់ចងក្រពើធ្វើបាបនិងប្រហារជីវិតលោកសង្ឃបារាំង សែសហើយនិងពួកចូលសាសន៍នៅក្នុងស្រុកយួនស្រុកតុងកឹងស្រុកកូសាំងស៊ុន ជាច្រើន។

ស្តេចនគរបារាំងសែសបាននិយាយរំពកទូន្មានជាច្រើនដងច្រើនគ្រា ប៉ុន្តែស្តេចយួនមិនទទួលស្តាប់យកចិត្តទុកដាក់សោះចេះតែវឹតធ្វើបាបពួក ប្រដៅសាសនាហើយនិងពួកចូលសាសន៍តទៅមិនតែប៉ុន្តែម៉្លោះសោតស្តេច យួននៅរឹងទទឹងមិនទទួលឲ្យជួបសំដីនឹងរាជទូតនគរបារាំងសែស ហើយ មិនព្រមទទួលមើលស្តាប់ព្រះរាជសារដែលស្តេចនគរបារាំងសែសឲ្យរាជទូតនាំ មកនោះផង។

៤ ស្តេចយួនឈ្មោះមិញម៉ាងនោះស្លាប់ប្រហែលក្នុងឆ្នាំដែលហ្លួងម្ចាស់ អង្គឌួងយើងបានឡើងសោយរាជសម្បត្តិគ្រប់គ្រងក្រុងកម្ពុជាធិបតី ហើយ នៅវេលាគ្រានោះគេចេះតែក្រែងថាស្តេចស្រុកបារាំងសែសនឹងចាត់កងទ័ពឲ្យ មកផ្តន្ទាអស់ពួកយួនដែលរាប្រព្រឹត្តបទអាក្រក់ខុសនឹងធម៌។

លុះដល់ស្តេចធៀវទ្រីបានឡើងសោយរាជ្យក្នុងស្រុកយួននោះឃើញ អន់កំណាចនឹងពួកប្រដៅសាសនាគ្រិះស្តាំង ហើយបានបើកពួកប្រដៅ

សាសនាដែល ខ្មោចស្តេចឪពុកចាប់ដាក់គុកទាំង ប៉ុន្មានៗ នោះ ប្រគល់ ខ្លួន ឲ្យ កុំម៉ឺន្លាំង¹⁵ នាយ កប៉ាល់ ចម្បាំង បារាំង សែស ទាំង អស់ ប៉ុន្តែ អំណឹះត មក ក្រោយ ទៀត ស្តេច ធៀវ ទ្រី ក៏ តាំង ឲ្យ ធ្វើ បាប សង្កត់ សង្កិន ទៀត ហើយ បង្គាប់ ឲ្យ យក ទោស ដល់ ជីវិត ឥត ជំនុំ ជំនះ ពួក បារាំង ទាំង ប៉ុន្មាន ដែល ប្រទះ ឃើញ នៅ ក្នុង ស្រុក យួន ឃើញ ស្តេច យួន ប្រព្រឹត្ត បទ ឥត សប្បុរស ដូច្នោះ នោះ រាជការ ក្រុង បារាំង សែស ក៏ យល់ ថា នឹង ធន់ អត់ ទ្រាំ ឲ្យ ស្តេច យួន ប្រព្រឹត្ត ដូច្នោះ ត អង្វែង ទៅ ទៀត មិន បាន លុះ គិត ស្រេច ដូច្នោះ ក៏ ចាត់ កប៉ាល់ ចម្បាំង ២ មក បាញ់ បន្ត គ្រាប់ បែក លើ ស្រុក ទូរ៉ាន នេះ ផ្ទះ សម្បែង អ្នក ស្រុក ទាំង ប៉ុន្មាន អស់ ៤ អ្នក ស្តេច ធៀវ ទ្រី កើត ទុក្ខ អស់ ចិត្ត ហើយ ភ័យ បារម្ភ ជា ខ្លាំង ក៏ អស់ បុណ្យ ទទួល អនិច្ចកម្ម ហើយ មាន កូន ប្រុស នាម ឈ្មោះ ទី ឌី ឌី ឡើង គ្រង រាជ សម្បត្តិ ជា តំណ ស្តេច ឪពុក ក្នុង ចុល្លសករាជ ១២០៤ ឆ្នាំ មមែន ពូស័ក នៅ វេលា នោះ សេចក្តី ដែល ប្រព្រឹត្ត ជា បឋម កម្ម គឺ សង្កត់ សង្កិន កំហែង កំចោក រោក ពួក បារាំង ក៏ រឹង រឹត តែ ខ្លាំង ឡើង នឹង គិត គណនា ពុំ បាន ឡើយ ។

លុះ ដល់ ១០ ឆ្នាំ ត មក ទៀត នោះ រាជការ ស្រុក បារាំង សែស ហើយ និង រាជការ ស្រុក អាំង ក្លេស និង ធន់ អត់ ទ្រាំ ពុំ បាន ក៏ ចាត់ កង ទ័ព ស្រុក ទាំង ២ ជិះ កប៉ាល់ ភ្លើង មក ធ្វើ ទោស ផ្តន្ទា អស់ ពួក ចិន ដែល វា ប្រព្រឹត្ត បទ អធម៌ រួច យួន វា ធ្វើ បាប ហើយ ចេះ តែ ប្រមាថ មាក់ ងាយ ពួក បារាំង ហើយ និង ពួក បារាំង អ្នក ដើរ សមុទ្រ នោះ កង ទ័ព នគរ ទាំង ២ ចូល លុក វាយ ស្រុក ក្រុង ស្តេច ក្រុង ចិន ប្រាប់ ចិន ទាំង អស់ ទាំង នគរ ឲ្យ ដឹង ខុស ដឹង ត្រូវ ។

លុះ បាន ធ្វើ ទោស ផ្តន្ទា ស្រុក ចិន រួច ហើយ ពួក កង ទ័ព អាំង ក្លេស ក៏ ត្រឡប់ វិល ទៅ ស្រុក វិញ នៅ តែ បារាំង សែស ដែល កាល មុន នោះ បាន ធ្វើ ទោស ផ្តន្ទា អស់ ពួក យួន ក៏ ឈប់ នៅ ស្រុក អាំង ដូស៊ិន វាយ ស្រុក ទូរ៉ាន ក្នុង ឆ្នាំ មមី

¹⁵Commandant នាយ ទាហាន សក្តិ ៤ ។

សិរិទ្ធីស័ក យក ស្រុក ព្រៃនគរ ក្នុង ឆ្នាំ មមែន ៤ កស័ក ហើយ វាយ យក បាន អស់ ទាំង ស្រុក កូសាំង ស៊ិន ក្នុង ២ ឆ្នាំ ៣ ឆ្នាំ ត មក ក្រោយ ទៀត នេះ ព្រោះ តែ ហេតុ ដូច្នោះ បាន ជា បារាំង សែស ច្បាំង នឹង ស្តេច យួន ។

១ ទៀត ហេតុ ដូច ម្តេច បាន ជា ស្រុក ខ្មែរ យើង ក៏ លែង ភ័យ បារម្ភ នឹង យួន រួច ហេតុ ដូច ម្តេច ក៏ បាន ជា នៅ តែ សត្រូវ ១ ចំណែក គឺ សត្រូវ នឹង ស្តេច សៀម នោះ កាល នោះ ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះនរោត្តម ជា ព្រះ រាជ បុត្រា ថ្លៃ នៃ ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះ ហរិរក្សា មា ឥស្សរាធិបតី (ព្រះ អង្គ ឌួង) ដែល ពាក្យ វា ស្រួល ទាំង ពួង ហៅ ថា ហ្លួង សុរិន្ទ កោដ្ឋ បាន ឡើង សោយ រាជ្យ សម្បត្តិ គ្រង ក្រុង កម្ពុជា ខ្មែរ យើង ក្នុង ចុល្លសករាជ ១២២០ ឆ្នាំ មមែន ៤ កស័ក នោះ ទ្រង់ មាន ព្រះ រាជ ហឫទ័យ បារម្ភ ក្រែង តែ ស្រុក បារាំង សែស មិន មក ជួយ ទំនុក បំរុង ក្រុង កម្ពុជា នោះ ស្តេច សៀម នឹង សង្កត់ យក ក្រុង កម្ពុជា រួច ពី នោះ មក ទៀត នៅ មាន ព្រះ អង្គ ម្ចាស់ សុរិន្ទ ដែល ជា ព្រះ រាជ បុត្រ ទី ៣ នៃ ព្រះ បាទ សម្តេច ហរិរក្សា មា ដែល មិន គួរ គប្បី នឹង ត្រូវ ឡើង គ្រង រាជ សម្បត្តិ ដំណាង អង្គ សម្តេច ព្រះ វររាជ បិតា នោះ គិត បះ បោរ តាំង ជា កង ទ័ព ហើយ រត់ ទៅ ជ្រក ក្នុង ស្រុក សៀម ។

៤ ស្តេច ស្រុក សៀម បន់ ឲ្យ តែ ម្ចាស់ សុរិន្ទា លើក កង ទ័ព ចូល មក ច្បាំង នឹង ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះនរោត្តម ក្នុង កម្ពុជា វិញ ដូច កាល ដែល ព្រះ រាជ វង្សា ខ្មែរ ទាំង ប៉ុន្មាន ដែល ក្បត់ តាំង តែ អំពី ដើម រៀង មក នោះ តែ រត់ ទៅ ជ្រក ពីង បុណ្យ សៀម ៗ តែង តែ ជួយ កាន់ ជើង រៀង រៀប ដរាប មក ។

នោះ នៅ វេលា នោះ ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ ក៏ តាំង មាន សឹក សង្រ្គាម ច្បាំង រាំង ដល់ ឡើង វិញ មិន តែ ច្បាំង ពី ព្រោះ ព្រះ អង្គ សុរិន្ទា នោះ ឡើយ នៅ មាន ពួក ក្បត់ តាំង ខ្លួន ជា អាចារ្យ អា ក្បត់ ១ នោះ ឈ្មោះ អាសូរា វា បំបះ ខាង ខ្មែរ ត្រឡប់ បន្ទាយ មាស ពាម ហើយ លើក កង ទ័ព លុក វាយ យក ស្រុក កំពត អា ១ ទៀត ឈ្មោះ ពោក បោរ វា បំបះ ខាង ខ្មែរ ត្រឡប់ ចេះ ឆ្លង ត្បូង ឃ្មុំ បាភ្នំ ។

៦ អាក្បត់ទាំងពីរនាក់នោះ កាលកងទ័ព ហ្លួង ដេញ ប្រកិត ជិត នឹង ចាប់ បាន ខ្លួន វាៗ រត់ ទៅ ចូល ក្នុង ដែន ស្រុក កូសាំងស៊ីន ក្នុង ស្រុក ពាម មាត់ ជ្រូក លង់ ហោរ ដែល នៅ ក្នុង អំណាច យួន ៗ វា ទំនុក បំរុង អាក្បត់ ទាំង ពីរ នោះ ព្រោះ យួន វា ជា មហាសត្រូវ នឹង ខ្មែរ យើង ពី ដើម មក ស្រេច ហើយ អាក្បត់ ទាំង ពីរ នោះ វា ត្រឡប់ ចូល មក ដើរ រាតត្បាត បំបះ បំបោរ អស់ វា ស្រុក ប្រជា ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ ទៀត ។

នៅ រដូវ ដើម ឆ្នាំ ចុល្លសករាជ ១២២២ ឆ្នាំ រក ទោ ស័ក ចៅ ហាយ ស្រុក បារាំង សែស នៅ ស្រុក ព្រៃនគរ ដែល បង្គាប់ លើក កង ទ័ព ជើង គោក ជើង ទឹក ទាំង ប៉ុន្មាន ចាត់ នាម៉ឺន បារាំង សែស ១ នាក់ ជិះ កុប៉ាល់ មក ចត នៅ ខែត្រ កំពត ស្រេច ឡើង ទៅ ថ្វាយ បង្គំ គាល់ ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះ នរោត្តម កាល ទ្រង់ គង់ នៅ ព្រះ បរម រាជ វាំង ឧដុង្គ មាន ជ័យ ហើយ យក សេចក្តី ក្រាប បង្គំ ទូល តាម ផ្លូវ រាជការ ថា រាជការ បារាំង សែស គិត សម្រេច ថា ត្រូវ យក ស្រុក កូសាំងស៊ីន ទុក ជា របស់ រាជការ បារាំង សែស ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះ នរោត្តម បាន ទ្រង់ ជ្រាប ដូច្នោះ ក៏ មាន ព្រះ រាជ ហឫទ័យ សោមនស្ស នឹង រាជការ បារាំង សែស យក ស្រុក កូសាំងស៊ីន ផ្តាច់ ជា របស់ បារាំង សែស លុះ រំលង បាន ១ ខែ ត មក នោះ ព្រះ បាទ សម្តេច នរោត្តម ទ្រង់ តែង រាជ ទូត ច្បាប់ ជួយ អំណរ ចៅ ហាយ ស្រុក បារាំង សែស នៅ ស្រុក ព្រៃនគរ ៦ សៀម កាល ឃើញ ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះ នរោត្តម ព្រម ទទួល ស្រុះ ស្រួល នឹង បារាំង សែស ក៏ អន់ ចិត្ត ដ្បិត បារាំង សែស ខ្លាំង ពូកែ ជាង ខ្លួន ហើយ បាន មក ទំនុក បំរុង ក្រុង កម្ពុជា ស្រេច ហើយ ធ្វើ សំបុត្រ សន្យា បន្ថយ យួន ហើយ និង សៀម ពី ស្រុក ខ្មែរ ដាក់ ស្រុក ខ្មែរ ច្បាប់ នៅ ក្នុង ទំនុក បំរុង រាជការ បារាំង សែស ដែល ជា មហានគរ ជឿ ឃើញ ហាម ប្រាម នគរ សៀម នគរ យួន កុំ ឲ្យ លើក ទ័ព មក ដណ្តើម យក ក្រុង កម្ពុជា តទៅ ។

តាំង ពី បាន រាជការ បារាំង សែស មក ទំនុក បំរុង កាល ណា ក្រុង កម្ពុជា ក៏ បាន សម្បូណ៌ សោភ័ណី ឥត មាន សត្រូវ ៦ ណា មក បៀត បៀន យាយី ហើយ

អាណា ប្រជានុរាស្ត្រ ក៏ រក ស៊ី សុខ សប្បាយ តាម ដោយ សុចរិត ពិត ត្រង់ ពុំ មាន ព្រួយ នឿយ ភិត ភ័យ រត់ លួន នឹង សឹក សមរ ១៦ សង្គ្រាម ជ័យ ឡើយ ។

កាល នោះ បារាំង សែស បាន ធ្វើ រាជការ ថ្វាយ សម្តេច ព្រះ នរោត្តម ជួយ ច្បាំង ដេញ ចាប់ អាចារ្យ ស្វា ពោក បោរ ៦ ខ្លួន ពោក បោរ បាក់ ទ័ព ពី ក្នុង ខែត្រ បារាំង រត់ ទៅ ដល់ ស្រុក កំពង់ ធំ ខែត្រ កំពង់ ស្វាយ ចាប់ បាន ហើយ ប្រហារ ជីវិត នៅ ទី នោះ ។

នៅ វេលា នោះ ក្នុង ទន្លេ សាប ទន្លេ ធំ ហើយ នឹង តាម ដង ស្ទឹង មាន តែ ទូក ថ្លៃ ចិន ទូក ២ ទូក ៣ ៦ ស្រូវ ថ្លៃ ៣ ថ្លៃ ៤ កាក់ ដឹក ដាក់ ដល់ ជើង កំពង់ បើ ទិញ ដល់ ផ្ទះ ថ្លៃ តែ ៣ ថ្លៃ ២ កាក់ កន្លះ ដ្បិត ផ្ទះ ឆ្ងាយ ពី ជើង កំពង់ ពិបាក ដឹក នាំ តាម ផ្លូវ ទេ ទេ ដែល មិន ទាន់ មាន ថ្នល់ ។

៦ សំពត់ ជា ឱប ទេស ៦ ក ថ្លៃ អស់ យ៉ាង រក ទិញ ប្រើ ការ ពុំ បាន ទេ ហើយ វេលា គ្រា នោះ សុទ្ធ តែ ចិន វារ រក ស៊ី ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ យើង នេះ បាន ចំណេញ ច្រើន ណាស់ ហើយ ប្រាក់ ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ ទាំង ប៉ុន្មាន នៅ ដៃ វា ទាំង អស់ ហើយ កាល ណា វា រក ស៊ី បាន ប្រាក់ ច្រើន វា នាំ យក ទៅ ស្រុក ចិន ។

៦ កប៉ាល់ ភ្លើង ដែល មក ដល់ ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ មុន គេ នោះ ជាកប៉ាល់ បារាំង សែស ខ្ញុំ បាន ឃើញ ជាក់ នឹង ភ្នែក ហើយ នៅ ចាំ ច្បាស់ ដល់ ឥឡូវ កាល កប៉ាល់ នោះ មក ដល់ កំពង់ ល្អុង អ្នក ស្រុក ផ្តើម នៅ ឡៅ ដ្បិត ឆ្ងល់ ថា កប៉ាល់ ឥត ក្តោង ចែរ ក្រដើង ហើយ បើក លឿន លើ ទឹក បាន មនុស្ស ប្រុស ស្រី ចាស់ ក្មេង រត់ ទៅ មើល លាន់ ប្រពូន ប្រពាន់ លើ គ្នា ហើយ ឆ្ងល់ មិន យល់ ថា ដូច ម្តេច សោះ ស្រាប់ តែ ឃើញ រលក បែក ពពុះ ខាង កន្សៃ ហើយ លឿន ពោរ ទឹក ពី ក្បាល ជះ ទៅ ចំ ហៀង សង្វាង កើត ជារលក បោក ទៅ ខាង មាត់ ច្រាំង អ្នក ដែល មក មើល ទាំង ប៉ុន្មាន នោះ អស្ចារ្យ លាន់ មាត់ ស្រែក ហែ យ៉ោ ហែ យ៉ោ អីក អធិក

១៦ «សមរ» មក ពី បាលី - សំស្ក្រឹត មាន ន័យ ថា «សង្គ្រាម, ទ័ព» ។

គឺកងរំពង មើល មិន ដាក់ ភ្នែក ដោយសារ ឃើញ ផ្សែង ចេញ តាម បំពង់
ភ្លើង ហើយ ឮ សន្លឹក គុក គុក គាក់ ពី ខាង ក្នុង កញ្ចប់ នោះ ទាំង ហ្នឹង ក៏ ស្តេច មក
ជា មួយ នឹង នាម៉ឺន មុខ មន្ត្រី ហើយ ទ្រង់ យាង ទត មក ពី មាត់ កំពង់ មក ជា
ច្រើន ម៉ោង ទ្រង់ ព្រះ សន្តិះ សង្ស័យ នឹង កញ្ចប់ ព្រោះ មិន ទាន់ ជ្រាប ថា ធ្វើ ដូច
ម្តេច ខ្លះ អស់ ទាំង អ្នក ចាស់ ប្រជា ឈប់ ឈរ មើល រំពឹង គិត ហើយ
យល់ ថា នេះ ជា មនុស្ស អ្នក ស្រុក គរ ធំ គេ មក ដល់ ស្រុក យើង ហើយ ៗ
មក ជួយ ទំនុក បំរុង យើង ស្រុក យើង នឹង បាន ចម្រើន ផ្លូវ វិធី ជា ថ្មី ឡើង ទៀត
ប្រហែល ជា នឹង ត្រឡប់ បាន ឡើង ជាន គរ ធំ ដូច ខ្មែរ ដើម វិញ នោះ ចាប់ ដើម
តាំង ពី ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះ នរោត្តម សោយ រាជ្យ រៀង មក ដល់ ឥឡូវ នេះ នៅ
ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ វិធី ខាង ចំណេះ វិជ្ជា ក៏ ចម្រើន ហើយ ឆ្លើង រុង រឿង ជាង អំពី ដើម
នោះ ច្រើន ណាស់ ហើយ គ្មាន សត្រូវ មក បៀត បៀន ពី ព្រោះ មាន អ្នក មាន
បុណ្យ អំណាច ដែល ទំនុក បំរុង យើង គេ គ្រប់ គ្រង ពួក យួន នៅ ស្រុក កូសាំង ស៊ិន
ហើយ សៀម មក ខ្លាច មិន ហ៊ាន មក បៀត បៀន ទៀត តាំង ពី រលា គ្រា នោះ រៀង
មក ។

ចូរ អស់ លោក អ្នក ទាំង ឡាយ នា ម៉ឺន ក្តី រា ស្រុក ក្តី មើល ហើយ
ពី ចារ ណា គិត ឲ្យ សព្វ ទៅ ឃើញ ឬ ទេ ស្រុក យើង សព្វ ថ្ងៃ នេះ ខុស គ្នា នឹង កាល
៥០ ឆ្នាំ មុន នោះ ឃើញ ខុស គ្នា ដូច ម្តេច ខ្លះ ហើយ គិត កាល ដែល ស្រុក កើត
ចម្បាំង រាំង ផល ហើយ ស្រុក ឥឡូវ ដែល បាន នឹង សុខ សប្បាយ ក្សេម ក្សាន្ត
គ្រប់ ទីកន្លែង ហើយ ប្រាក់ ក៏ មាន សម្បូរ ណា ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ យើង គ្រប់ ផ្ទះ
សម្បែង ក៏ មិន ដែល ដាច់ ខ្លះ បាយ សោះ គង់ តែង មាន ប្រាក់ បាយ ខ្លះ រាល់ ផ្ទះ គ្រប់
គ្នា ហេតុ ដែល បាន សម្បូរ ណា ទាំង នេះ ពី ព្រោះ អី នោះ ឃើញ ថា សេចក្តី អត់
ឃ្លាន មិន សូវ មាន តាំង តែ ពី កាល បារាំង សែស ចូល មក នៅ ក្នុង ស្រុក យើង
ហើយ ស្រុក យើង ក៏ មិន យូរ ឡើយ សម្បូរ ណា មាន ធន ធាន អើ ដូច ជា ខ្លួន
តា នេះ អាយុ ៤០ ឆ្នាំ ជួយ ហើយ ៗ ចាំ ដំណើរ រឿង ព្រេង នាំ មក និទាន ឲ្យ កូន ចៅ

ទួត ល្អ តលា នៅ ឯ ក្រោយ ឲ្យ ដឹង រឿង បារាំង សែស នេះ កាល ពី មុន ដូច ម្តេច តមក
ទៀត ដូច ម្តេច មួយ ទៀត យើង សព្វ ថ្ងៃ នេះ ចូរ ចាំ កុំ ភ្លេច សេចក្តី ដែល
មនុស្ស ពី ដើម ធន់ រលំ បាក់ ទុក្ខ វេទនា នោះ ដូច ម្តេច ខ្លះ ហើយ កុំ ភ្លេច គុណ
បារាំង សែស តែ នាំ មាត់ អាក្រក់ គិត ការ ទុច្ចរិត ស្ងាត់ កំបាំង ហើយ នោះ វា នាំ ឲ្យ
ស្រុក គរ យើង ត្រឡប់ ទៅ កន្លែង ដើម វិញ ដូច កាល គ្រា ដែល ចេះ តែ
កើត ច្បាំង កំសត់ អត់ ឃ្លាន ២០ ឆ្នាំ ម្តង ១០ ឆ្នាំ ម្តង ជួន ណា ឃើញ ទ័ព យួន
មក ជួន ណា ឃើញ ទ័ព សៀម មក ម្តង ទ័ព មក ពី ស្រុក នេះ ម្តង ទ័ព មក ពី ស្រុក
នោះ ហើយ មាន ទាំង ពួក ចោរ កំណាច កាច ផ្តុំ គ្នា លើក ជា ពួក ជាកង លួច
ប្លន់ កាប់ ចាក់ សម្លាប់ គ្នា ហើយ ដុត ផ្ទះ សម្បែង វត្ត វិនាស អស់ ។

អើ កាល នោះ ប្រហែល ៥០ ឆ្នាំ មក ហើយ នោះ ស្រុក យើង នោះ
គ្មាន អ្វី សោះ សៀម ហើយ និង យួន វា មក ត្រៀម សង្កត់ សង្កិន យើង ហៀប ៗ
តែ នឹង សូន្យ ឈ្មោះ ផង ដល់ មក ឥឡូវ នេះ មាន គេ ស្គាល់ យើង ទាំង ពិភព ហើយ
សារ ពើ ផល ជំនួញ យើង គឺ ស្រូវ កប្បាស ម្រេច ហើយ និង ត្រី ពី ក្នុង ទន្លេ ព្រែក បឹង
ស្ទឹង យើង ដែល កាល ពី ដើម មិន សូវ បាន នាំ ចេញ ទៅ ប្រទេស ក្រៅ ហើយ ច្រើន
តែ ឈ្នួញ ចិន ចូល ទិញ នោះ ឥឡូវ នេះ មាន កញ្ចប់ ភ្លើង នាំ ទៅ ដល់ ស្រុក ម៉ានីល ។¹⁷
ស្រុក ចិន ស្រុក យ៉ា ពុន ស្រុក យ៉ា វ៉ា ហើយ និង ប្រទេស យ៉ូរ៉ុប ។

កាល ដើម ឡើយ គេ មិន ទាន់ ស្គាល់ ស្រុក យើង ឥឡូវ គេ មក ពី គ្រប់
ទិស ដំបន់ មក មើល ក្រុង ភ្នំពេញ នគរ ធំ នគរ វត្ត ហើយ ចង់ ទិញ ទំនិញ អ្វី ៗ មាន
គ្រប់ ប្រទេស ក្រោម មេឃ នេះ ក៏ មាន ឲ្យ ទិញ ទាំង អស់ ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ កញ្ចប់
សាលុប¹⁸ របស់ ចិន ភ្លើង ឬ របស់ បារាំង ខ្លះ មាន សព្វ ថ្ងៃ នេះ ជាង ៦០ បើក ជួញ
ជួល សណ្តោង ទូក ទៅ មក ហូរ ហែ តាម ទន្លេ បើ ទៅ ពី ភ្នំពេញ ទៅ ព្រៃនគរ ចម្ងាយ

¹⁷ រដ្ឋធានី ប្រទេស ហ្វីលីពីន ។

¹⁸ ពាក្យ បារាំង សំដៅ កញ្ចប់ ភ្លើង "Chaloupe"

តែ ២៤ ម៉ោង ៦ ស្រុកព្រៃនគរ នោះកាល ដែល នៅក្នុង ដៃយួន វាធ្វើជាម្ចាស់
ស្រុកនោះ យើងមិនហ៊ានទៅសោះ ។
បើទៅពីភ្នំពេញទៅ បាត់ដំបង ទៅ ក្រចេះ ចម្ងាយ ផ្លូវតែ ១២ ម៉ោង ដល់
ដែលកាល ពីដើម ចម្ងាយ ផ្លូវតែ ៤ ថ្ងៃ បើទៅតាមផ្លូវទន្លេធំ ទៅ ស្រុក លាន
ស្រុកខោង ចម្ងាយ ផ្លូវ សព្វថ្ងៃ តែ ២៤ ម៉ោង ហើយ បើ ឡើង ស្រុក លួង
ប្របាង ចម្ងាយ ផ្លូវមិនដល់ ២០ ថ្ងៃទេ បើទៅតាមផ្លូវសមុទ្រ ពី ព្រៃនគរ ទៅ
ស្រុកបាងកក តែ ៤ ថ្ងៃ បើទៅស៊ីង្កន តែ ២ ថ្ងៃ ៦ ស្រុក លួង ដែល យើង ស្គាល់
ឈ្មោះដោយសារតែគម្ពីព្រះបាលី នោះយើងមិនដែល នៅសោះកាល ពីដើម ដ្បិត
ស្រុកឆ្ងាយ ណាស់ សព្វថ្ងៃនេះទៅតែ ៤ ថ្ងៃដល់ ៦ ស្រុក បារាំង សែស ចម្ងាយ ផ្លូវ
តែ ២២ ថ្ងៃ ស្រុកខ្មែរ យើង សព្វថ្ងៃនេះ មិនមែន ជាស្រុក ដែល ឥតនរណា ស្គាល់
អ្នកនគរ ទាំង ពិភព គេក៏មិនសល់នឹងស្គាល់យើង ហើយ នគរ ណា ដែល
យើងមិនស្គាល់ មិនដែល ឮនិយាយ សោះ ឥឡូវនេះយើងស្គាល់ ទាំងអស់
ហ្នឹងយើងក៏បាន ស្តេចទៅស្រុកបារាំងសែស ហើយ បាន ចូល ទត ស្រុក
ស៊ីង្កន ពួរ លួង និង ព្រែកដីកធំ ដែល ដៃបារាំងសែស ដឹក ម៉ូតូ ពីសមុទ្រ ទិស ៦ កើត
កាត់ទៅសមុទ្រ ទិស ៦ លិច ព្រែកដីកនោះ ជាផ្លូវសមុទ្រធំ ក្នុង ១ ឆ្នាំ មាន កប៉ាល់
ភ្លើង ជាច្រើន ពាន់ បើក ចេញ ចូល ទៅ មក មិន ដែល ដាច់ អស់ ទាំង លោក
សេនាបតី ព្រះអង្គម្ចាស់ ក្សត្រី និង ចៅ ជិត ចៅ ចម អស់ អ្នក ក្នុង រាំង ក៏ បាន ទៅ
ឃើញស្គាល់ ស្រុក បារាំង ឃើញ ក្រុង បារាំង ជាទីដីជំនុំ ស្រុក បារាំងសែស ៦ ក្រុង
បារាំង នោះ ជា ក្រុង ធំ នឹង គិត គណនា ត្រា រាប់ ពុំ បាន បើ រាប់ តែ វាស្រួល ចំណុះ ស្រុក
ក្នុង ទី ដី ជំនុំ ក្រុង បារាំង នោះ ប្រហែល ចំនួន មនុស្ស ២ នគរ ខ្មែរ យើង ទើប
ប្រហែល នឹង មនុស្ស ក្នុង ទី ដី ជំនុំ ក្នុង បារាំង ១ ហើយ ១ ទៀត កូន ខ្មែរ យើង ក៏ បាន
ទៅ រៀន អក្សរ ចំណេះ វិជ្ជា នៅ ស្រុក បារាំងសែស ហើយ ៗ ត្រឡប់ មក វិញ ឡើង ជា
មនុស្ស ចេះ ដឹង នាំ ដំណឹង រឿង រ៉ាវ ពី ស្រុក បារាំងសែស យក មក និយាយ មុខ គួរ ឲ្យ
ស្តាប់ ដ្បិត ស្រុក នោះ ជា ស្រុក កាល មុន ៤០ ឆ្នាំ ខ្លួន ខ្ញុំ ឪពុក ម្តាយ ជីតា ជីដូន ជីទួត

ល្អ គលាយើង មិន ដែល ឮ ឈ្មោះ សោះ អើ នេះ គឺ បារាំងសែស គេ បើក លោក បំភ្លឺ
ឲ្យ យើង បើ គ្មាន បារាំងសែស ម៉្លេះ សម យើង មិន ដឹង ការ អ្វី ជា ច្រើន ទេ
គ្រាន់ តែ ឃើញ ថា មនុស្ស ឃើញ តែ ស្រុក ហើយ ឃើញ តែ ចំណេះ វិជ្ជា យ៉ាង ខ្ពស់
ប៉ុណ្ណឹង ៦ ឡូវនេះ យើង ដឹង ស្គាល់ ថា បារាំងសែស នេះ ជា អ្នក មាន វិទ្ធិ អនុភាព
មាន ប្រាជ្ញា ឆ្លាត ច្រើន ហើយ ការ ប្រើ របស់ អ្វី ៗ តែ នឹង គ្រឿង ម៉ាស៊ីន ¹⁹ គ្រឿង
ថ្មី ក្រឡើយ វិញ តែ ពូកែ ឡើង ទៀត ជិត ៗ តែ នឹង មាន វិទ្ធិ ចេស្តា ដូច
ទេវតា ។

គេ យក ទឹក ជា ច្រើន មក ដាក់ ក្នុង ឆ្នាំង ធំ ដុត ភ្លើង ដាំ ឲ្យ ពុះ ៗ ជា ខ្លាំង
កម្លាំង ទឹក ពុះ នោះ ស្ទុះ ពី ក្នុង ឆ្នាំង ឆាក វិល កង ដែល នៅ លើ ផ្លូវ ដែក ឬ ឆាក
ភ្លៅ ថ្ម ក្រា វិល ស្លាប ថ្ម ក្រក្នុង ទឹក នៅ ខាង កន្សែក ប៉ាល់ អំណាច កម្លាំង
ទឹក ពុះ នោះ គេ ក៏ ប្រើ ឲ្យ វិល កង រទេះ បើក លឿន ៦ មិន ចាំ បាច់ ពឹង កម្លាំង
សេះ ឬ សត្វ ពាហនៈ ៦ ទៀត ឲ្យ អូស ទង ទាញ ឡើយ ៦ កប៉ាល់ ក៏ បើក លឿន
ក្នុង ទន្លេ សមុទ្រ ដោយ សារ អំណាច ទឹក ពុះ នោះ ដូច គ្នា មិន ចាំ បាច់
ប្រើ គ្រោង ចែក ក្រដីង ឡើយ ។

ពួក កូន ខ្មែរ យើង ដែល បាន ទៅ ស្រុក បារាំងសែស ហើយ ត្រឡប់ មក វិញ
និយាយ បារាំងសែស ចេះ យក ធួន ថ្ម មក ដុត ហើយ បង្កុត ភ្លើង តាម បំពង់ ទៅ
គ្រប់ ផ្ទះ សម្បែង ៦ ភ្លើង ដើរ ចេញ ពី បំពង់ បង្កុត នោះ ភ្លឺ ដូច ភ្លើង ចង្អៀង
ប្រេង កាត ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ យើង នេះ កាល ដើម អុជ ចន្ទុះ ប្រឆេះ ទៀន
ក្រមួន ឥឡូវនេះ រាល់ ផ្ទះ អុជ ចង្អៀង ប្រេង កាត ៦ ប្រេង កាត នោះ ជា ប្រេង អណ្តូង
កើត ពី ក្នុង ដី នៅ ប្រទេស ឆ្ងាយ ណាស់ ដែល កប៉ាល់ បារាំង នាំ យក មក លក់ ក្នុង
ស្រុក ខ្មែរ ។ ៦ ចង្អៀង ទាំង ៨០០ ដែល បំភ្លឺ ក្រុង ភ្នំពេញ សព្វ ថ្ងៃ នេះ មិន មែន ជា
ភ្លើង ដែល ដុត ធួន ថ្ម បង្កុត តាម បំពង់ ទេ ភ្លើង នេះ ជា ភ្លើង អគ្គិសនី មាន

¹⁹ ពាក្យ បារាំង ថា Machine

ពន្លឺដូចផ្លែកបន្ទោរកណ្តាល អាកាស ដែល បារាំង គេ ចេះ ផ្សំ ធាតុ យក ចំហាយ ធ្វើ ឲ្យ រត់ តាម ខ្សែ ល្អ ។

អឺកាល ៥០ ឆ្នាំ មុន នេះ យើង មិន ទាន់ ដឹង ជា បារាំង គេ មាន ខ្សែ ល្អ សរុប ទៅ មក រក គ្នា ហើយ ស្តាប់ គ្នា បាន ពី ចម្ងាយ ឥឡូវ យើង ឃើញ ថា គេ និយាយ គ្នា ពី ស្រុក រឿង ចំនួន²⁰ មក ភ្នំពេញ ពី ភ្នំពេញ ទៅ លួងប្របាង ពី ព្រៃនគរ ទៅ ហាន់ណាយ²¹ ទៅ ស្រុក ហ្វេ ទៅ បាងកក ទៅ ស្រុក ចិន ហើយ ទៅ ដល់ ស្រុក បារាំង សែស ផង តែ ក្នុង ពីរ បី ម៉ឺន ត²² ស្តាប់ ដំណឹង ដឹង ការ ទៅ វិញ ទៅ មក ដំណឹង ដែល រត់ តាម ខ្សែ ល្អ សរុប នោះ រហ័ស ស្មើ នឹង ជីវិត ដែល គិត អើ បើ គិត សព្វ គ្រប់ ទៅ ឃើញ ថា បារាំង គេ មាន គុណ នឹង យើង មិន តែ ប៉ុណ្ណោះ នៅ មាន គុណ ច្រើន ជំពូក ទៀត បារាំង សែស នេះ គេ មាន ប្រាជ្ញា ឆ្លាត គ្មាន ទុញ ទាល់ សល់ នឹង អ្វី សោះ គេ នាំ យក នៅ របស់ ដ៏ ប្រសើរ មក បង្ហាញ បំភ្លឺ យើង ។

១ ទៀត គេ នាំ យក ម៉ាស៊ីន ហិប ច្រៀង ថត សម្លេង ភាសា ដូច មនុស្ស ច្រៀង និយាយ គ្នា មែន ទែន តាម តែ ទំនើង ចិត្ត នរណា ចង់ ស្តាប់ ចុះ ហើយ មាន កូន ស្រមោល ឆ្លុះ រូប រីស័យ ដូច ឃើញ ស្រុក បារាំង សែស ផ្លូវ ឆ្លា មនុស្ស ម្នា ដើរ ទៅ មក ដូច រូប របស់ ដែល គេ ឃើញ ក្នុង ស្រុក បារាំង សែស ក្រុង ប៉ារីស ដូច ម្តេច នោះ យើង នៅ តែ ស្រុក ខ្មែរ ឃើញ រីស័យ ដូច យើង បាន ឃើញ ស្រុក បារាំង សែស ខ្លួន យើង ។

គេ ចេះ ធ្វើ គ្រឿង ថត រូប បើ ជួល តែ បី រៀល បាន រូប របស់ ខ្លួន យក មក រក្សា ទុក ហើយ ជា ប្រយោជន៍ បាន រក្សា រូប ឪពុក ម្តាយ ទុក តទៅ មុខ ឲ្យ កូន ដឹង ស្គាល់ ជារូប ដ៏ តា ដ៏ ដូន ដែល ស្តាប់ ជា អង្វែង រាប់ រយ ឆ្នាំ មក ហើយ នោះ ។

²⁰ រាជធានី ប្រទេស លាវ ។

²¹ Hanoi

²² Minute: នាទី ។

គេ និយាយ ថា បារាំង សែស សព្វ ថ្ងៃ នេះ ចេះ ហោះ លើ អាកាស ដោយ អំណាច យន្ត គោម ហោះ ៗ លឿន ដូច សត្វ ហើរ ពាក្យ នេះ ពិត មែន បើ មិន ជឿ សួរ មើល ចុះ អេះ ថា បើ បារាំង ទាល់ ចំណេះ ហើយ តទៅ មិន យក យន្ត ហោះ នោះ មក ឲ្យ យើង ឃើញ ទៀត ។

ព្រះ បាទ សម្តេច ព្រះ នរោត្តម ជា អម្ចាស់ ផែន ដី នគរ យើង ព្រះ អង្គ បាន ផ្ញើ រាជ ការ ផែន ដី ទាំង ប៉ុន្មាន ឲ្យ បារាំង សែស គ្រប់ គ្រង តាង នេត្រា ព្រះ ឱស្ឋ ជា មួយ នឹង សេនាបតី ចៅ ហាយ ស្រុក បាឡាត ហើយ ពួក អ្នក រាជ ការ ខ្មែរ ជា ច្រើន ពាន់ ដែល ជា រាជ ការ នៅ ក្នុង បង្គាប់ អេស៊ីដង់²³ បារាំង សែស ៦ ប្រាក់ ទាំង ប៉ុន្មាន ដែល បាន មក ពី ពន្ធ គ្រប់ ជំពូក និង ប្រាក់ ដែល លោះ ថ្លៃ ធ្វើ រាជ ការ នោះ យក មក ចាយ ប្រើ ការ ជា ប្រយោជន៍ ចម្រើន ព្រះ រាជ ធានី ទាំង អស់ បាន ប្រាក់ នោះ ដែល យក ចាយ រៀប ចំ តែង ក្រុង ភ្នំពេញ ដែល សព្វ ថ្ងៃ នេះ បាន កើត ឡើង ជា ក្រុង ល្អ ថ្មី ថ្មី ដែល ពួក ខ្មែរ ទាំង ប៉ុន្មាន នៅ ខែ ត្រ ក្រៅ គេ តែង ចូល មក មើល និយាយ សរសើរ គ្រប់ គ្នា ហើយ អ្នក ប្រទេស ក្រៅ ក៏ មាន ចូល មក មើល លេង នៅ ភ្នំពេញ ជា ច្រើន ក្រៅ ពី រៀប ចំ តែង ក្រុង ភ្នំពេញ នោះ រាជ ការ នៅ រៀប ចំ តែង ដី ទី ជំនុំ មុខ ខែ ត្រ ដប់ អន្លើ ទៀត ។

ហើយ ធ្វើ ថ្នល់ ធ្វើ ស្ពាន ផ្លូវ ឲ្យ រទេះ បរ ទៅ មក ដោយ ស្រួល ហើយ នៅ គិត នឹង ធ្វើ ផ្លូវ ថ្នល់ ឲ្យ គ្រប់ ទី ដំបូង ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ ឲ្យ បាន ដឹក នាំ ជំនួញ ទំនិញ កាត់ ទៅ លក់ ក្នុង ភូមិ ជុំ ដោយ ងាយ ហើយ បាន ឆាប់ ក៏ ឆាប់ ៦ សោហ៊ុយ ដឹក នាំ ទំនិញ ទៅ ៦ ផ្សារ ជុំ ក៏ ថោក ។

១ ទៀត គេ និយាយ ថា គិត ធ្វើ រទេះ ភ្លើង ក្នុង រទេះ ១ ទាញ យោង បាន រទេះ ១០ កាត់ ផ្ទុក ទំនិញ ហើយ និង អ្នក ដំណើរ ពី បាត់ ដំបង មក ស្រុក

²³ Résident គឺ ជា មន្ត្រី ជាន់ ខ្ពស់ បារាំង ឈរ នៅ ក្នុង ខែ ត្រ ក្រុង នីមួយ ៗ ក្នុង ស្រុក ខ្មែរ យើង សម័យ អាណាព្យាបាល បារាំង សែស ។

ភ្នំពេញទៅព្រៃនគរ គេនិយាយគិតថានឹងធ្វើផ្លូវទេរឡើង១ទៀតកាត់ទៅ
លាវទៅយួនហើយនិងស្រុកសៀមប៉ុន្តែផ្លូវទេរបររថឡើងនោះនឹងធ្វើឲ្យទាន់
ឆាប់ភ្លាមនោះមិនបានទេប៉ុន្តែគេថាធ្វើឲ្យបាន ហើយក្នុងរវាងមុន២៤ឆ្នាំនេះ
នោះស្រុកខ្មែរនឹងមានផ្លូវរថឡើងបរទៅមកជាប់គ្នានឹងនគរដែលនៅជុំវិញ
យើង ៦ផ្លូវស្រុកយូរ៉ុប ស្រុកចិន ស្រុកយីពុន នោះមានផ្លូវកប៉ាល់ ឡើងកប៉ាល់
ជំនួញស្រាប់ហើយ កាលណាមានផ្លូវគ្រប់បរិបូណ៌នោះខ្មែរយើងក៏នឹង
ត្រឡប់ជាទីប្រជុំផ្លូវជំនួញធំ១ ហើយនគរក៏នឹងបានជាធំថ្មីថ្មីឡើងសមគួរ
តាមលំដាប់ស្រុកបុរាណខ្មែរដើមវិញ ពូជអំបូរកូនចៅខ្មែរដែលតំណតរង្ស
ត្រកូល មិនបង់កំណើតជាតិ ដោយសារក្រឡាប់ឡើងបានជាពូជអ្នកនគរធំ
នឹងគេវិញ ។

រីឯទ័ពទ័ងចម្បាំងរាំងជល់យើងអស់មានអំពល់សេចក្តីភ័យ បានម្តងៗ
បារាំងសែស គេគិតតែបង្រៀនប្រដៅចំណេះវិជ្ជាការឲ្យយើង រួចខ្លួនជាខ្មែរអ្នក
ជាហើយខ្លាំងពូកែគេសង់សាលាបង្រៀនអក្សរ បារាំងគ្រប់ទីកន្លែងហើយគេ
ទំនុកបំរុងរត្តវាដែលបង្រៀនអក្សរសត្រាបាលីខ្មែរហើយគេចែករង្វាន់ឲ្យកូន
សិស្សណាដែលខំរៀនហើយគេសុំតែគ្រប់គ្រងយើងជាមួយនឹងនាម៉ឺនខ្មែរណា
ដែលមានចិត្តស្អាតត្រង់ ហើយរើសយកខ្លួនឲ្យធ្វើជានាម៉ឺនឲ្យបានចម្រើនក្នុង
នគរ ហើយឲ្យយើងវាស្រ្តខ្មែរទាំងប៉ុន្មានបានចម្រើនសេចក្តីសុខគ្រប់គ្នា ៦
ខ្លួនតានេះចាស់ហើយគិតរំពឹងច្រើនៗទៅឃើញទៅដល់របស់ដែលខ្លួនបាន
ឃើញកាលនៅក្មេងគិតទៅដល់របស់ដែលបានឃើញកាលខ្លួនធំហើយៗ គិត
មកដល់របស់ដែលភ្នែកខ្លួនឃើញសព្វថ្ងៃនេះគិតឃើញម្តងទៅមុខគួរឲ្យ
កោតខ្លាចបារាំងសែសនេះណាស់មកកោតនឹងមានចិត្តសង្វាតឧស្សាហ៍ ប្រាជ្ញា
ឆ្លាត ៦ខ្មែរយើងឃើញខ្ចីល ច្រអូសក្នុងខ្លួនក្នុងចិត្តបន្តិច ៦បារាំងសែស
ចូរកូនចៅមើលគេចុះឃើញទេ តាំងពីប្រមាណ១៤ឆ្នាំរៀងមកដែលគេ
ស្តីរាជការគ្រប់គ្រងស្រុកយើងដែលមកដល់សព្វថ្ងៃនេះគេធ្វើបានសេចក្តីរួតរ

ហើយគំនិតគេល្អ គេគិតតែឲ្យយើងចម្រើនបាន សេចក្តីសុខ ឲ្យយើង
ចម្រើនមានទ្រព្យសម្បត្តិហើយនិងរៀបចំទីដីស្រុកយើងឲ្យរបបរៀបរយតាម
ដោយគ្រូដោយស្មើ²⁴ហើយគេបំបាត់មិនឲ្យមានខ្ញុំកញ្ជះអ្នកងារអង្គរក្សទ្រមាក់
ដៀងគុន(?) ហើយគេចែកដីឲ្យយើងរាល់គ្នា ធ្វើស្រែចំការរកស៊ីសព្វថ្ងៃនេះដី
របស់នរណាអ្នកនឹងធ្វើជាម្ចាស់ដី ហើយផលស្រែចំការច្បារដំណាំយើងក៏
លក់បានថ្លៃជាងពីដើម ។

១ទៀតមុខឲ្យសរសើរបារាំងនេះ ចិត្តគេ អីក៏ជានឹងអ្នកកំសត់
ទុក្ខិតអ្នកមាន ជម្ងឺ រោគា ព្យាធិ ម៉្លេះៗ គេចាត់គ្រូពេទ្យដាក់ឲ្យនៅគ្រប់ទី
រស៊ីដង្ក²⁵រួមខែត្រឲ្យចាំបីបាច់រក្សាមើលថែទាំអ្នកជម្ងឺទាំងនោះក៏ឃើញថា
ចិត្តគេល្អមែនហើយ ៦យើងខ្មែរដែលនឹងដឹងគុណគេនោះគឺយកចិត្តលឿ
ឆ្ងាលជួយគេតាមគំនិតដែលគេគិតធ្វើការអ្វីៗ ៦សេចក្តីដែលឈឺឆ្ងាលជួយ
ការគេនោះ ទុកប្រៀបដូចជាយើងស្រឡាញ់ស្រុកយើងធ្វើរាជការតបស្នង
សងគុណនគរយើង ។

កាលដែលបារាំងសែសទើបមកដល់នោះនគរយើងកាន់តែតូចណាស់
ទៅហើយនៅតែពីត្រឹមខែត្រពោធិ៍សាត់ទៅទល់នឹងព្រែកជីកខែត្រពាមដែល
ភាសាយួនវាឲ្យឈ្មោះហៅព្រែកវិញគេនៅសល់ពីត្រឹមខែត្រសំបូរណ៍ទៅទល់
នឹងខែត្ររំដួលហើយនិងស្រុកពួងស្លៀងទៅទល់នឹងមាត់សមុទ្រខាងកើត
ហើយខាតទាំងខែត្រកោះកុងដែលបានទៅសៀមនោះមិនដឹងជាដំណើរដូច
ម្តេចក៏បានជាកាន់តែតូចទៅដូច្នោះ ៦សព្វថ្ងៃនេះស្រុកយើងខ្មែរត្រឡប់

²⁴ស្រទាប់, សង្កាត់... ។

²⁵យើងរក្សាអក្ខរាវិរុទ្ធដើម, ជួនឃើញសរសើរ «រស៊ីដង្ក» គឺត្រូវនឹងពាក្យ
បារាំង Résident.

បានជាធំវិញ កាលដែលបារាំងសែស ទើប មកដល់ នោះ មិន បាន ធំ ប៉ុណ្ណឹង ទេ សព្វថ្ងៃនេះបានធំពាក់កណ្តាល ថែមទៀត ។

កាល ក្នុង រាជ ព្រះបាទ ព្រះហរិវរ្ម័រទី៧ (ព្រះអង្គ ខ្ពង) ឬ កាល ក្នុង រាជ ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម (ហ្លួង សុវណ្ណកោដ្ឋ) នោះ ស្រុក យើង ខ្មែរ ក៏ មិន ទាន់ បានធំប៉ុណ្ណឹង ៗ សៀម ពីព្រោះតែបារាំងសែស គេសង្កិន បាន ជា វា ប្រគល់ ខែត្រ ពាក់ដំបង មង្គល បូរី ស៊ីសុផុន សៀមរាប ដែល នៅ ខាង ម្ខាង ទន្លេ សាប ទាំងប៉ុន្មាន ឲ្យ យើងវិញ រី ៗ ខែត្រ កោះកុង ដែល នៅ ត្រើយ មាត់សមុទ្រ ខាងលិចក៏សៀមវាប្រគល់មកឲ្យយើងវិញដែរ ៗ ខែត្រ ទន្លេ រពៅ ម្លូ ព្រៃ ដែល នៅជាខាងជើងនគរខ្មែរយើង ក៏សៀមវាប្រគល់មកឲ្យយើងវិញទៀតស្រុក បារាំងសែស គេយកស្រុកលានបានមកពីដៃសៀម ហើយ គេ ប្រគល់ ខែត្រ ស្ទឹងត្រែងមកឲ្យខ្មែរវិញ បើគ្មាន ស្រុកបារាំងសែស ម្ល៉េះ សម យើង នឹង យកខែត្រទាំងនោះមកបញ្ចូលក្នុងស្រុកខ្មែរវិញមិនបានឡើយ កាល នៅ ក្នុង ៤០ ឆ្នាំមុន យើង មាន បាប កម្ម វា ផ្តន្ទា យើង ឲ្យ សូន្យ ឈ្មោះ ទៅ ជា ចំណុះ សៀម ហើយ ទីដីនគរយើងក៏ទៅជាដីសៀម រី ៗ សព្វ ថ្ងៃ នេះ ខែត្រ យើង ក៏ បាន ធំ ហើយ រឹតតែធំឡើង ៗ នគរយើងក៏ឡើងជាមហានគរធំ ដូច្នោះ យើង មាន តែ ខ័ន្ទស្យាហ៍ ធ្វើការ បន្តិចនឹង អាល បាន ឡើង ស្មើនឹង អ្នកនគរ ធំនឹង គេ ។ អើ យើង បាន មាន បុណ្យ សំណាង ទាំង ម្ល៉េះ នេះ ដោយ សារ បារាំង សែស បើ គ្មាន គេប្រហែល ជាយើង មិន កើត ជា អ្វី សោះ សព្វ ថ្ងៃ នេះ បារាំង សែស គេ មាន គុណ នឹង យើង បាន ជា យើង មាន សំណាង ប៉ុណ្ណឹង ហេតុ ដូច្នោះ ទើប បាន ជា តាក់គិត តែង ជា និទាន តាម រឿង ដំណើរ ដែល មាន រៀង មក ទុក ទុន្ទាន បញ្ចូល ចិត្ត អស់ អ្នក ទាំង ពួង ដែល ជា សាសន៍ ខ្មែរ ដូច គ្នា ឲ្យ ស្រឡាញ់ រាប់ អាន ទុក ចិត្ត បារាំង សែស ដោយ ស្មោះ ត្រង់ កុំ ឲ្យ ញើត គិត វា មុខ វា ក្រោយ ឡើយ ដ្បិត បារាំង សែស នេះ ជា មិត្ត មេត្តិ ជា ពំនឹង ហើយ ជា គ្រូ យើង ផង ។

សេចក្តីដែលបានតែងជាបរិយាយ រាយ តាម ដំណើរ មក នេះ ក្រែង ខាត ខុស លើស លោះ ឬ ពុំ គោរម្យ²⁶ សម ពិរោះ ដោយ បទ វា ចា សេចក្តី សូម អស់ លោក អ្នក ទាំង ឡាយ អភ័យ ទោស ដោយ សារ ប្រាជ្ញា ស្មារតី តិច ចំណេះ ក៏ ឱន ថយ ហើយ ខ្លួន ក៏ ចាស់ ជរា មាន តែ ចិត្ត បរិសុទ្ធ ស្លូត ត្រង់ ស្រឡាញ់ ទឹក ដី របស់ ខ្លួន ទើប តែង តាម ដំណើរ ទុក ឲ្យ អ្នក ក្រោយ មើល ស្តាប់ ត ទៅ ព្រោះ ចិត្ត សង្ឃឹម ថា រាជការ បារាំង សែស នឹង ចាត់ ចែង រៀប ចំ នគរ យើង ឲ្យ ឡើង ជានគរ ធំ មាន បុណ្យ អំណាច កូន ចៅ នៅ ៗ ក្រោយ គង់ តែ នឹង ដឹង ឮ ឃើញ ត ទៅ បាន ជា តែង គិត ធ្វើ សេចក្តី ដូច្នោះ នេះ ព្រោះ តែ ចិត្ត ខ្ញុំ គិត តែ ខាង ល្អ បើ ពុំ គួរ សូម អភ័យ ទោស ។

តែងក្នុងចក្ខុវិស័យសករាជ១២៦៧៧៧ កាល តា អាយុ បាន ៤០ ឆ្នាំ ប្តាយ ហើយ ។

²⁶ គោរម ឬ គោរម្យ (សំស្ក្រឹត-បាលី) មានន័យ ថា «វា ចា, សំដី, សូរស័ព្ទ ដែល គួរ រីក រាយ...»